

Kirja-arviot

Monikerroksinen ja -ääninen kaupunki – näkökulmia humanistiseen kaupunkitutkimukseen

Humanistinen kaupunkitutkimus. Vahtikari, Tanja, Terhi Ainiala, Aura Kivilaakso, Pia Olsson & Panu Savolainen (toim.) 2021. Tampere: Vastapaino. 394 sivua.

Eerika Koskinen-Koivisto

Kaupunkitutkimus on monitieteinen kenttä, joka on syntynyt tarpeesta ymmärtää kaupungeissa asumiseen liittyviä monitasoisia ja monimutkaisia ilmiöitä ja globaaleja muutoksia. Millainen on humanistinen näkökulma kaupunkiin ja miten se poikkeaa muiden tieteenalojen painotuksista? Artikkelikokoelman *Humanistinen kaupunkitutkimus* johdannossa esitellään humanistista näkökulmaa ja pohditaan, millaiset näkökulmat yhdistävät kaupunkiympäristöstä ja -elämästä kiinnostuneita humanisteja.

Humanismi on lyhyesti määriteltyinä aate inhimillisyydestä. Kirjan toimittajien Terhi Ainialan, Aura Kivilaakson, Pia Olssonin, Panu Savolaisen ja Tanja Vahtikarin mukaan humanistinen kaupunkitutkimus kiinnittyy kaupunkilaisten ääniin ja kokemuksiin. Siinä tarkastellaan asukkaiden suhdetta ympäristöönsä ja monimuotoista kaupunkielämää. Humanistisesti painottuneen tutkimuksen ja sen piirissä syntyvän vuorovaikutuksen lähtökohtana on yhteinen hyvä ja henkiseen kasvuun kytkeytyvät arvot. Pienen ihmisen lisäksi nykyhumanistit ovat kiinnostuneita myös muista toimijoista kuten luonnosta ja eläimistä, sillä posthumanismi on kyseenalaistanut ihmisen kokemuksen keskeisyyden ja tutkii sitä osana monimutkaista ihmisen, eläinten luonnon ja teknologian verkostoa.

Kirjan toimittajat mainitsevat humanistisen kaupunkitutkimuksen läpileikkaavana otteena refleksiivisyyden: kokemusten, kerrostumien ja rakenteiden lisäksi tutkitaan sitä, miten analyysin kohteena oleva ilmiö vaikuttaa ymmärrykseemme. Humanistit tunnustavat, että tutkijalla on väistämättä oma sidonnainen ja vajavainen perspektiivinsä suhteessa kaupunkiin, ja sen tiedostaminen on tärkeää. Dialogi muiden tieteenalojen tutkijoiden kanssa sekä tutkimusmaailman ulkopuolisten ei-akateemisten toimijoiden kanssa on myös olennaista: se tuo esille erilaiset näkökulmat ja mahdollistaa oman näkökulman hahmottamisen. Tutkijoiden ja

ympäröivän yhteiskunnan yhteistyö tunnetaan angloamerikkalaisessa maailmassa nimellä *public humanities*, jolle ei ole olemassa vakiintunutta suomenkielistä käännöstä. Lähimmäksi osunee osallistava tutkimus tai kehittämishankkeet, jotka perustuvat vuorovaikutukselle asukkaiden ja yhteisöjen kanssa. Osallistuminen on paitsi kaupunkitutkimuksen, myös kaupunkisuunnittelun vallitseva paradigma.

Koska ihmiskeskeisyys ja asukkaiden äänet ovat humanistisen kaupunkitutkimuksen lähtökohtia, näkyy osallistuminen artikkeleissa monin tavoin. Ne perustuvat aineistoihin, joiden tuottamiseen kaupunkilaiset ovat osallistuneet esimerkiksi haastatteluiden, yhteisten kävelyjen, kyselyihin vastaamisen ja kirjoittamisen kautta. Teoksen artikkeleissa tarkastellaan myös kaupunkisuunnittelun vaiheita ja virtauksia. Niistä hahmottuu lähestymistapoja, jotka tuovat esille muun muassa aisteihin ja omaelämäkerrallisuuteen liittyviä kerroksia, kaupunkitilaan liittyvien kokemusten moniäänisyyttä ja osallistumisen merkityksellisyyttä.

Aistien ja muistojen kerrostumat

Yhtenä humanistisen kaupunkitutkimuksen keskeisenä pyrkimyksenä on ymmärtää ajallisia kerroksia ja pohtia, kenellä on kulloinkin ollut oikeus määritellä kaupunkien identiteettejä ja kertoa niiden tarinaa. Ajallinen kerrostuneisuus on läsnä eri aikoina kohonneissa rakennuksissa ja kaupunginosiossa, niiden nimissä ja herättämissä muistoissa ja tavoissa aistia ja elää kaupunkia. Artikkelikokoelman ensimmäisissä artikkeleissa esitelläänkin aistikokemuksiin perustuvia menetelmiä – ja aineistoja.

Pia Olsson, Tiina Suopajärvi ja Jenni Rinne tarkastelevat artikkelissaan paikan moniaistista kokemista kaupunkiympäristössä. He ovat käyttäneet aineistona sekä kirjoitettua muistitietoa että kävelyhaastatteluja, joiden kautta kokemus kaupungista näyttäytyy erilaisena. Koska arkiset kaupunkiympäristöön liittyvät muistot ja kokemukset karkaavat helposti mielestä, kirjoitetussa aineistossa korostuvat poikkeukselliset muistot. Yhdessä liikkuminen ja kokeminen esimerkiksi kävellessä, tunnustellen kävelyn maantietoa, tuottaa dialogista ja tilannesidonnaista tietoa, joka muodostuu tutkijan ja tutkittavan kohtaamisesta.

Kaupunkiin liittyviä aistikokemuksia ja -muistoja määrittää vahvasti aika: viikko- ja vuorokausirytmien sekä vuodenaikojen vaihtuminen. Esimerkiksi kaupungin äänimaisemat vaihtelevat vuorokaudenajan mukaan, ja niihin pyritään sopeutumaan. Kaupunkisuunnittelussa häiritseviä aistielementtejä kuten voimakkaita ääniä pyritään rajoittamaan, vaikka niiden runsaus luonnollisesti kaupunkiympäristöön kuuluukin. Toinen kaupunkiympäristön kokemista vahvasti määrittävä elementti on liike: arkiset kulkureitit ja niiden aistimaailma voivat olla hyvin erilaisia kaupungin eri osissa, ja eri ikäiset kaupunkilaiset liikkuvat eri tavoin. Kävelyhaastattelut seniorikaupunkilaisten kanssa osoittivat konkreettisesti, miten liikkujan ikä ja liikuntakyky vaikuttavat kokemukseen. Olsson, Suopajärvi ja Rinne peräänkuuluttavatkin eri ikävaiheiden huomioimista kaupunkisuunnittelussa. Tärkeää olisi pohtia, miten erilaisten aistikokemusten yhteensovittaminen tapahtuu, ja miten kaupunkiympäristö voisi mahdollistaa monipuolisia aistikokemuksia myös niille, jotka eivät pääse helposti niiden äärelle.

Aistit ovat myös Helmi Järviluoman tutkimusryhmä SENSOTRA:n tutkimuskohde ja työväline. He esittelevät artikkelissaan kehittämänsä ja soveltamaansa sensobiografista menetelmää eli elämäkerrallisia aistikävelyitä, joiden avulla he tarkastelevat sekä henkilökohtaisen elämänhistorian että kaupunkiympäristön ja -elämän muutoksia ja niiden yhteen kietoutumista. Artikkelissa tarkastellaan taiteilijoiden kanssa tehtyjä kävelyitä kaupunkiympäristössä.

Aistielämäkerrallisen kävelyn aikana muistellaan haastateltavalle merkityksellisiä elämänvaiheita ja tapahtumia, ja keskustellaan yhdessä kaupunkiympäristön muutoksesta. Menetelmä perustuu avoimuuteen ja yhteiseen reflektointiin.

Järviluoman tutkimusryhmä korostaa, että taide on tärkeä väline kaupunkiympäristöön liittyvän muutoksen ja kerrostuneisuuden ymmärtämisessä. Taiteilijoiden ja ympäristön välinen suhde on usein erityinen, ja taiteen tekemisen prosesseissa taiteilijat harjaantuvat aistimaan kaupunkiympäristöä uusin tavoin. Taiteen keskeisen roolin pohtiminen osana humanistista kaupunkitutkimusta olisi kenties ansainnut maininnat myös teoksen johdannossa, sillä kokoelman useassa artikkelissa käsitellään taiteen ja taiteilijoiden läsnäoloa ja vaikutusta kaupunkiympäristöissä. Myös itse kaupunkia voi lähestyä taideteoksena, jossa on erilaisia kerroksia ja yksityiskohtia, osa niistä nähtävillä ja toiset vaikeammin havaittavia tai piilossa.

Moniääninen kaupunkitila

Kaupunkiympäristöä määrittävä moniäänisyys syntyy sekä erilaisten toimijoiden ja instituutioiden että kaupunkitilaa käyttävien ihmisten läsnäolosta ja toiminnasta. Toimijoiden määrä, eri sektorien välinen yhteistyö ja erilaiset tavoitteet muodostavatkin erityisen haasteen kaupunkisuunnittelulle, jossa humanistisen tutkimuksen tuloksia on mahdollista soveltaa. Monissa kirjan artikkeleissa pohditaankin, millaiset näkökulmat toisivat esille erilaisten ryhmien äänet ja kokemusten kirjon, ja miten tutkimustuloksia voisi hyödyntää.

Kaupunkisuunnitteluun osallistuvien virkamiesten lisäksi kaupunkien nykytilaa ja tulevaisuutta määrittävät myös muut toimijat kuten kaupalliset tahot. Väinö Syrjälä tarkastelee artikkelissaan kahden metroaseman ja niiden yhteydessä sijaitsevan ostoskeskuksen kielimaisemia, jotka koostuvat lähinnä virallisista ja kaupallisista kylteistä, opasteista ja mainoksista, joiden kieli on suunniteltua ja harkittua ja usein monikielistä. Kaupallinen kielimaisema poikkeaa virallisesta kielimaisemasta esimerkiksi englanninkielisyyden osalta, ja onkin kiinnostavaa pohtia, kenelle mainokset on suunnattu. Kielen ohella kielimaisemien tutkimus tarkastelee maiseman semiotiikkaa eli siihen sisältyvää multimodaalisuutta kuten esimerkiksi värien, fonttien ja symbolien viestejä. Multimodaalisuuden tarkastelu voisi olla hedelmällinen lähtökohta ristiriitaisina tai epämiellyttävinä pidettyihin paikkoihin liittyvien kokemusten tarkasteluun eri-ikäisten asukkaiden näkökulmista.

Vappu Susi pohtii artikkelissaan kaupunkiympäristössä liikkumista harrastukseen kulkevien lasten näkökulmasta. He etsivät itselleen mieluisia, turvallisia ja toisaalta myös jännittäviä, temppeujen tekemisen mahdollistavia reittejä. Tiloihin ja reitteihin liittyy toisinaan kulttuurisia konflikteja. Epämääräisiä tiloja ja niihin liittyviä sääntöjä voi olla vaikea tulkita. Reitit voivat esimerkiksi olla aikuisten virallisesta näkökulmasta laittomia, mutta lapsille mielekkämpiä. Lasten näkökulma on yksi esimerkki siitä, miten eri asukkaiden omat merkityksenannot ja kokemukset voivat haastaa tai muokata kaupunkisuunnittelijoiden visioita ja virallisia suunnitelmia.

Osallistuvat yhteisöt

Asukkaiden osallistuminen kaupunkien eri asuinalueiden kehittämiseen ja keskusteluihin niiden tulevaisuudesta on olennainen osa kaupunkisuunnittelun prosesseja. Osallistumisen

mahdollistaminen on merkityksellistä paitsi yksilöille, myös yhteisöille ja instituutioille. Tanja Vahtikarin, Aura Kivilaakson ja Pauliina Latvala-Harvilahden teoreettinen artikkeli nostaa esiin kulttuuriperintöön liittyviä kuulumisen ja osallisuuden kysymyksiä. Virallisten, viranomaisvetoisten kulttuuriperintöprosessien ongelmana on niiden rajaavuus tietynlaista identiteettiä edustavaksi. Monimuotoisissa kaupungeissa erilaiset ja toisistaan eroavat näkökulmat jäävät väistämättä paitsioon. Vahtikari, Kivilaakso ja Latvala-Harvilahti korostavat, että parhaimmillaan osallistaminen ei ole vain viranomaisvetoista ja valtaväestöä koskevaa, vaan yhteisöjen aloitteista lähtevää monimuotoisuuden huomioivaa toimintaa.

Monissa kaupunginosissa asukkaat ovat järjestäytyneet asukasyhdistyksiksi, jotka ottavat aktiivisesti kantaa ja puolustavat esimerkiksi lähiöiden rakennusperintöä. Yhteisöissä piilee usein resursseja, jotka jäävät helposti piiloon viranomaisilta. Pia Hovin artikkeli käsittelee esimerkkejä taiteilijoiden toteuttamasta kulttuurikartoituksesta. Kulttuurikartoituksen tarkoituksena on hahmottaa, millaisia aineellisia ja aineettomia kulttuurisia resursseja eri alueilla ja kaupunginosilla on. Resursseihin lukeutuvat niin fyysiset tilat ja rakennettu ympäristö (arkkitehtuuri) lähiluonto, instituutiot, toiminta, taide, ja taidot kuin paikkakäsitykset, kertomukset, tavat ja rituaalit sekä paikallinen identiteetti ja historia. Näitä resursseja on tärkeää käyttää paikan tunteen, elinvoimaisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Hovin kokemuksen mukaan taiteilijoiden mukana olo ja heidän toteuttamansa monitaiteelliset tapahtumat ja yhteisötaide mahdollistavat kulttuuristen resurssien monipuolisen käytön.

Kerrosten välissä

Humanistinen kaupunkitutkimus tarjoaa monipuolisen kokoelman artikkeleja, joissa kaupunkiympäristöä ja -elämää lähestytään erilaisten aineistojen ja aikatasojen kautta. Tekstit tuovat esille kaupunkien moniäänisyyttä ja -kerroksisuutta. Artikkelikokoelman haaste oppikirjana on, että opiskelijoiden tulisi hahmottaa eri tieteenalojen tiedonintressit ja oman oppialansa erityisyys niiden kirjossa.

Odotin, että kirjan artikkeleissa olisi tarkasteltu monipuolisemmin suomalaisen kaupunkikulttuurin omaehtoista toimintaa ja kaupunkiaktivismia. Ehkä humanistisen näkökulman vahvuus kaupunkitutkimuksessa on kuitenkin piiloon jäävien ilmiöiden näkyväksi tekemisessä: artikkelit pureutuvat sellaisten asukasryhmien kokemuksiin ja näkökulmiin, joiden kokemukset ja toiminta eivät välttämättä näy katukuvassa tai tule kuulluksi kaupunkisuunnittelun prosesseissa. Tutkijoiden haasteena on paitsi löytää ja tavoittaa marginaaliin jääviä kokemuksia, myös saattaa tietoa eteenpäin kaupunkisuunnittelun ammattilaisille ja toimia näin osaltaan vuoropuhelun edistäjinä.

Dos. Eerika Koskinen-Koivisto työskentelee Jyväskylän yliopistossa. Hän on viime vuosina toiminut tutkijana Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa (KUMU) tutkinto-ohjelman maaseututaajamia ja lähiöitä tarkastelevissa kulttuurisuunnitteluhankkeissa, ja johtaa Suomen Akatemian rahoittamaa SENSOMEMO-tutkimusprojektia, jossa tarkastellaan esineisiin liittyviä aistimuistoja ja affektiivisuutta.